

УДК 351:338.432

О. В. Гончаренко,

д. е. н., доцент, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

Т. М. Самілик,

к. е. н., доцент, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

O. Goncharenko,

dr.sc.(econ.), associate professor, associate professor of department of economic theory but agrarian economics, Dnepropetrovsk state agrarian university

T. Samilyk,

PhD, Associate Professor, associate professor of department of economic theory but agrarian economics, Dnepropetrovsk state agrarian university

INSTITUTIONAL SUPPORT INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGROINDUSTRIAL PRODUCTION

Досліджено інституціональні засади й концептуальні підходи до формування політики та реалізації інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

Доведено, що основною проблемою низької інноваційної активності в аграрній сфері є відсутність комплексного інституціонального забезпечення інноваційного процесу, що не дозволило сформувати сприятливе інноваційне середовище. Встановлено, що основними завданнями, які потребують вирішення в процесі переходу до інноваційного розвитку агропромислового виробництва є відтворення наукового потенціалу, стимулювання розвитку агроінновацій, підтримка сприятливого інноваційного середовища, формування інноваційної інфраструктури, розробка заходів регіональної інноваційної політики.

Обґрунтовано, що перспективи інноваційного розвитку агропромислового виробництва визначаються спроможністю інституціонального регулювання забезпечити результат від реалізації агроінновацій на різних рівнях організації та здатністю інституціональних механізмів адаптувати регулюючі впливи. Доведено, що визначені пріоритети інноваційного розвитку та відповідне концептуальне забезпечення мають знайти своє відображення в розробці і реалізації Державної цільової програми інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

Studied institutional principles and conceptual approaches to policy development and implementation of innovative development of agricultural production.

It is proved that the main problem of low innovation activity in the agricultural sector is the lack of institutional support integrated innovation process that are not allowed to form a favorable innovative environment. It was established that the main tasks that need to be addressed in the transition to innovative development of agricultural production is the reproduction of scientific potential and stimulate ahroinnovatsiy support a favorable environment for innovation, the formation of innovative infrastructure, development of regional innovation policy measures.

Proved that perspectives of innovation development of agricultural production are determined by the institutional capacity to provide regulation ahroinnovatsiy result of the implementation at different levels of organization and ability institutional mechanisms to adapt regulatory influences. Proved that priorities of innovative development concept and related software should find expression in the design and implementation of State Target Program of innovative development of agricultural production.

Ключові слова: агропромислове виробництво, інновація, інноваційний розвиток, інноваційна політика, стратегія.

Key words: agricultural production, innovation, innovative development, innovation policy, strategy.

ВСТУП

Важливість значення інститутів й інновацій для економічного розвитку країни в сучасних реаліях так чи інакше може вважатися безперечним і емпірично підтверд-

женим фактом. Представники інституціонально-еволюційної теорії, убачають в інститутах й інноваціях два ключові чинники, які значною мірою визначають економічний розвиток чи занепад держав. При цьому траєкторія

економічного розвитку є багато в чому результатом їх взаємовпливу і взаємодії: технологічні й організаційні нововведення часто вимагають відповідної адаптації інституціональних рамок, нерідко у формі інституціональних інновацій, тоді як інституціональне середовище вирішально впливає на характер генерування інновацій. Сучасні тенденції розвитку та стан базових і похідних інститутів національної економіки потребують детального аналізу й обґрунтування формальних норм і практичних заходів. Комплексне завдання обґрунтування ефективних напрямів інституціональної економічної політики особливо актуальне в контексті інноваційної модернізації агропромислового виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічні засади інституціонального регулювання було розвинуто працями провідних науковців: Т. Веблена, В. Дементьєва [1], В. Маєвського [8], В. Макарова [9], В. Полтеровича [12], Р. Нельсона, С. Уінтера [11], Й. Шумпетера [15]. В аграрній сфері методологію інституціоналізму для обґрунтування концептуальних положень інноваційного розвитку використовували І. Костирко [7], П. Саблук, М. Малік, С. Тивончук, Л. Федулова, О. Шпикуляк [6; 10; 13]. Дослідженню проблем інноваційного розвитку, інституціонального забезпечення стимулювання інноваційного процесу в агропромисловому виробництві присвятили наукові дослідження видатні вітчизняні вчені: А. Балян, О. Дацій, Л. Курило, О. Шубравська [2; 14].

У той же час низькі темпи поширення інновацій в агропромисловому виробництві, необхідність визначення концептуальних засад формування інноваційного розвитку, пошук шляхів виходу з інституціональної пастки, що перешкоджає інноваційному процесу в аграрній сфері, — зумовлює подальше вивчення проблем, що стосуються методологічних основ інституціональних трансформацій та інструментів їхньої реалізації; особливостей інституціонально-структурних змін в аграрній сфері; розвитку концептуальних підходів до формування інноваційної політики розвитку агропромислового виробництва.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є обґрунтування інституціональних засад й концептуальних підходів до формування політики та реалізації інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

РЕЗУЛЬТАТИ

Формування засад інноваційного розвитку аграрного сектору визначено одним із стратегічних пріоритетів, який має втілюватись в цілеспрямованій державній політиці з конкретизацією за визначеними імперативами. Разом з тим, дієвий механізм активізації розвитку інновацій в аграрній сфері так і не було сформовано. Прийняті рішення з визначеними заходами стимулювання інноваційного розвитку економіки, попри їх численне обговорення експертним середовищем та під час парламентських слухань і в Комітетах Верховної Ради, в переважній більшості не виконувались, а заходи із фінансування, пільгового оподаткування чи цільового кредитування досить часто скасовувались. Заходи, які приймалися в інноваційній сфері, не стали інструментом реалізації інноваційної політики через те, що не були узгоджені з визначеною інноваційною стратегією розвитку й прийнятою довгостроковою програмою інноваційного розвитку, середньостроковими планами і програмами, якими були б визначені горизонтальні, галузеві програми, обсяги фінансування, індикатори досягнення програмних цілей і механізми забезпечення інноваційних змін.

Основною проблемою низької інноваційної активності в аграрній сфері можна визнати відсутність комплексного інституціонального забезпечення інноваційного процесу, що не дозволило сформувати сприятливе інноваційне середовище. Основними проявами такого стану стали: фрагментарний характер підтримки інноваційної діяльності, несформованість єдиної організаційної основи інноваційної інфраструктури, відсутність цілісності інноваційного процесу, імітаційний характер інноваційної поведінки товаровиробників. Окрім того, відсутні умови для поширення інноваційного підприємництва та малого інноваційного бізнесу, а система освіти не орієнтована на сприяння інноваційному розвитку.

Обмежене використання програмно-цільового підходу позбавляє координації управлінських впливів на інноваційну активність виробників, а впроваджені науково-технічні програми не забезпечують організаційно-правову базу взаємодії інноваційних суб'єктів. Фінансування прийнятих державних програм перебуває на низькому рівні і навіть ці кошти використовуються вкрай неефективно. До державних програм майже не залучені галузева й вузівська наука, аграрні підприємства. Внаслідок неналежного інституціонального забезпечення не отримали поширення мережеві структури, які б забезпечили взаємодію наукових установ, фінансових структур, виробників на регіональному рівні. Окремі інноваційні центри та технопарки не сприяють цілісності інфраструктурної підтримки. Нерозв'язаними залишаються проблеми розвитку інтелектуального капіталу. В даній сфері знизилась патентна активність, скорочується кількість розроблених й впроваджених інноваційних продуктів і технологій, залишається на низькому рівні інформаційна забезпеченість ринку інтелектуальної власності.

Означені проблеми потребують розробки відповідного регулюючого інструментарію та врахування пріоритетних заходів при обґрунтуванні цільових орієнтирів стратегії інноваційного розвитку агропромислового виробництва. До пріоритетних заходів, які мають бути враховані при розробці стратегії необхідно віднести: забезпечення умов для функціонування базисних інститутів економіки, що впливають на інституціональне середовище інноваційного розвитку; розробка програмних заходів державної інноваційної політики та оптимізація інструментарію галузевого й територіального регулювання; забезпечення взаємодії держави, комерційних структур, виробників у формуванні й реалізації інноваційної політики; використання інструментів підтримки і стимулювання розвитку інновацій, формування й підтримки інноваційної інфраструктури, комунікацій, інформаційного забезпечення. Основними завданнями, які потребують вирішення в процесі переходу до інноваційного розвитку агропромислового виробництва є відтворення наукового потенціалу, стимулювання розвитку агроінновацій, підтримка сприятливого інноваційного середовища, формування інноваційної інфраструктури, розробка заходів регіональної інноваційної політики.

При розробці і реалізації стратегічних імперативів мають бути дотримані такі принципи: врахування інтересів держави, ринкових суб'єктів, наукових установ при реалізації інноваційних пріоритетів; впорядкування процедур надання й забезпечення рівного доступу до державного фінансування; врахування світового досвіду й орієнтація на міжнародні стандарти; забезпечення умов для функціонування базисних інститутів економіки, які визначають стимули до конкуренції, обмеження монополізму, стимулювання розвитку науки.

Важливим аспектом при розробці стратегії інноваційного розвитку є розробка й експертиза державних про-

грам інноваційного розвитку та оцінка їх реалізації із залученням всіх суб'єктів інноваційного процесу. Формування механізмів координації діяльності, узгодження пріоритетів, викладених у стратегічних імперативах державної політики, сприяє повнішому використанню потенціалу держави, ринку, виробників та активізації всіх наявних ресурсів для реалізації інноваційного розвитку.

Реалізація стратегічних імперативів обумовлює запровадження системних заходів стратегічного управління інноваційним розвитком і формування норм стратегічного планування. До таких документів слід віднести концепцію і стратегію інституціонального регулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва, в межах яких визначаються цільові орієнтири інноваційного розвитку та розробляються державні програми. В рамках державних програм деталізується механізм реалізації стратегії, визначаються заходи й джерела фінансування. Регіональні стратегії інноваційного розвитку агропромислового виробництва мають концептуально відповідати програмним документам, які належать до вищих статусів. Система інституціонального регулювання потребує посилення зворотних зв'язків, що сприятиме зміцненню акцентів у розумінні природи інноваційного розвитку агропромислового виробництва, де інновації є не кінцевою метою, а засобом досягнення конкурентоспроможності. Аналіз інвестиційно-інноваційного процесу в агропромисловому виробництві дозволяє сформулювати цільові пріоритети розвитку (рис. 1), які можуть бути закладені в концепцію й стратегію інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

Відповідно до визначених стратегічних цілей інноваційного розвитку його інституціональне регулювання може здійснюватись у три етапи:

1. Інституціональне забезпечення інноваційного розвитку, під час якого інститут агроінновацій через активізацію притаманних йому функцій забезпечить адаптацію агровиробників до формальних норм, які визначають інноваційний розвиток; буде забезпечена інституціональна дієвість створеної інноваційної інфраструктури, запрацюють мотиваційні інструменти інноваційної політики; інноваційний процес набуде цілісності; інноваційна діяльність агровиробників буде забезпечена фінансовими ресурсами з різних джерел.

2. Реалізація пріоритетів інноваційного розвитку на рівні галузі й регіонів. На даному етапі надзвичайно важлива роль має відводитись інноваційній інфраструктурі, яка забезпечить нерозривність стадій інноваційного процесу. В той же час активні регулюючі імпульси і підтримка держави, спрямовані на розвиток інновацій в регіональному і зональному розрізі та на рівні стратегічних виробництв, мають сприяти підвищенню інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

3. Перехід на інноваційний розвиток галузі, масове зростання інноваційної активності агропромислових виробників. На даному етапі при досягненні всіх попередніх завдань регулювання інституціональний вплив має концентруватись тільки на підтримці стабілізуючої й адаптаційної функції інституту в напрямку сприяння поширенню найбільш потрібних агроінновацій.

Визначені пріоритети інноваційного розвитку та відповідне концептуальне забезпечення мають знайти своє відображення в розробці і реалізації Державної цільової програми інноваційного розвитку агропромислового виробництва, де будуть враховані державні, регіональні, інфраструктурні, фінансові, виробничі суб'єкти іннова-

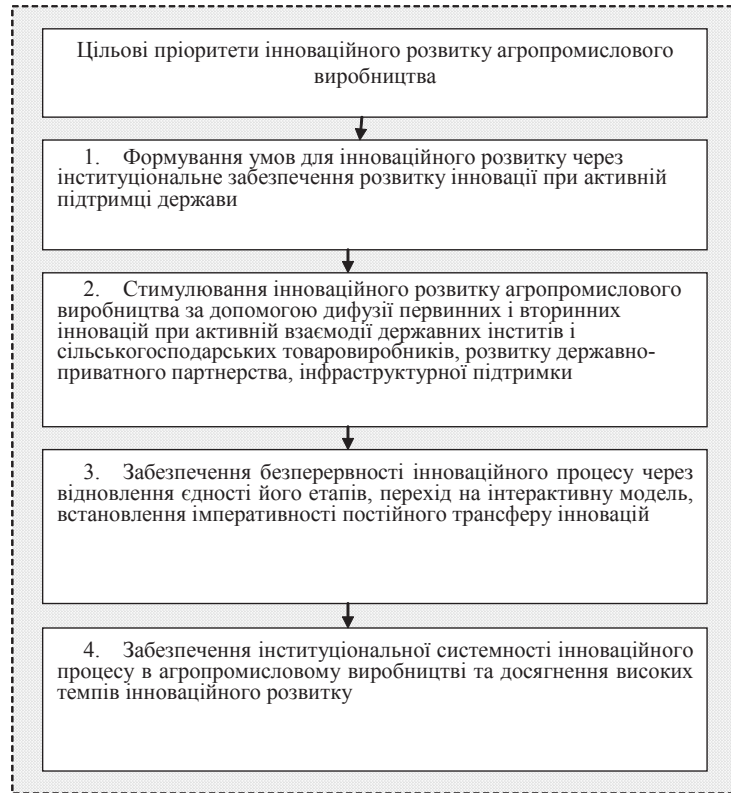

Рис. 1. Цільові пріоритети інноваційного розвитку агропромислового виробництва

ційного процесу в агропромисловому виробництві. Програмні цілі мають системно здійснюватись в економічній сфері, інвестиційному, інфраструктурному, кадровому й інформаційно-консультативному забезпеченні сільськогосподарських товаровиробників, стимулюванні розвитку фундаментальної науки та інтелектуального капіталу, мінімізації ризиків інноваційної діяльності. Програма інноваційного розвитку агропромислового виробництва має відповідати за структурою й логічними компонентами діючим чи новим нормативно-правовим актам і виходити з визначених пріоритетів інноваційного розвитку та вертикальної інтегрованості організаційної структури управління агропромисловим виробництвом. Основоположним принципом започаткування переходу на інноваційний розвиток має бути принцип інституціональної системності.

Розробка та реалізація концепції і стратегії інноваційного розвитку агропромислового виробництва повинні виходити з ключових методологічних імперативів, які забезпечать їх відповідність еволюційним умовам та дієздатність. До таких імперативів віднесемо зокрема: 1) первинність інституціональних інновацій, які сформулюють умови для реалізації пріоритетів інноваційного розвитку; 2) інституціональну системність в реалізації програмних цілей, що забезпечить вертикальну інтегрованість структури регулюючих заходів та розвиток інфраструктури, яка буде спрямована на горизонтальні взаємодії суб'єктів інноваційного процесу; 3) оптимальне поєднання економічного, соціального і екологічного ефектів від запровадження регулюючих впливів; 4) забезпечення етапності в реалізації програмних цілей інноваційного розвитку; 5) підтримка інтеграційних і коопераційних об'єднань в аграрній сфері; 6) первинність розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва.

ВИСНОВКИ

Основним спрямуванням реалізації концепції інституціонального регулювання в аграрній сфері мають стати перетворення інноваційної моделі поведінки сільськогос-

подарських товаровиробників в домінуючу, стимулювання конкуренції як основного мотиву для поширення інноваційної діяльності, кадрова й інвестиційна підтримка інноваційного розвитку, формування умов і запровадження інструментів, які стимулюють інноваційні перетворення, зокрема, податкового, монетарного, тарифного, митного спрямування. Комплексне інституціональне забезпечення інноваційного розвитку має реалізувати стимули до інноваційної діяльності й поширення інновацій, що, в свою чергу, сприятиме інноваційній модернізації агропромислового виробництва.

Перспективи інноваційного розвитку агропромислового виробництва визначаються спроможністю інституціонального регулювання забезпечити результат від реалізації агроінновацій на різних рівнях організації та здатністю інституціональних механізмів адаптувати регулюючі впливи. При цьому мають бути враховані фактори формального й неформального середовища інституту.

Реалізація стратегічних імперативів обумовлює запровадження системних заходів управління інноваційним розвитком і формування норм стратегічного планування за допомогою розробки й реалізації концепції та стратегії інституціонального регулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва, в межах яких визначаються цільові орієнтири інноваційного розвитку і розробляються державні програми. В рамках державних програм деталізується механізм реалізації стратегії, визначаються заходи й джерела фінансування. Регіональні стратегії інноваційного розвитку агропромислового виробництва мають концептуально відповідати програмним документам, які належать до вищих статусів.

Література:

1. Дементьев В.В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз [Текст] / В.В. Дементьев, В.П. Вишневський // Економічна теорія. — 2011. — № 3. — С.5—20.
2. Даций О.І. Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України [Текст] / О.І. Даций // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. — 2011. — № 1. — С. 65—76.
3. Вольчик В. В. Эволюционный подход к анализу институциональных изменений [Текст] // Terra economicus. — 2012. — Т. 10. — № 4. — С. 62—69.
4. Заболотько А.А. Стратегия инновационного развития [Текст] / А. Заболотько // Вопросы регулирования экономики. — 2013. — Т. 4, № 2. — С. 87—93.
5. Институциональные проблемы эффективного государства / Под ред. В.В. Дементьева, Р.М. Нуреева. — Донецк: ДонНТУ, 2011. — 372 с.
6. Саблук П.Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 706 с.
7. Костирко І.Г. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект / І.Г. Костирко, С.В. Тимофіїв // Економіка АПК. — 2014. — № 2. — С. 81—86.
8. Маевский В. О взаимоотношении эволюционной теории и ортодоксии (концептуальный анализ) / В. Маевский // Вопросы экономики. — 2003. — № 11. — С. 4—14.
9. Макаров В. О применении метода эволюционной экономики / В. Макаров // Вопросы экономики. — 1997. — № 3. — С. 18—26.
10. Малік М.Й. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк, О.Ю. Лузан // Економіка АПК. — 2013. — № 4. — С. 86—92.

11. Нельсон Ричард Р. Эволюционная теория экономических изменений / Ричард Р. Нельсон, Сидней Дж. Уинтер; пер. с англ. — М.: Дело, 2002. — 536 с.

12. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы / В.М. Полтерович // Экономика и математические методы. — 1999. — Т. 35, № 2. — С. 3—20.

13. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення / Л. Федулова // Економічна теорія. — 2013. — № 2. — С. 28—45.

14. Шубравська О.В. Перспективи модернізації аграрного сектору України [Текст] / О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка України. — 2013. — № 8 (261). — С. 64—76.

15. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1992. — 231 с.

References:

1. Dementiev, V.V. and Vichnevskii, B.P. (2011), "Why Ukraine the not innovative state: institutional analysis", *Ekonomichna teoria*, vol. 3, pp. 5—20.
2. Datsiy, O.I. (2011), "Finansove zabezpechennya innovatsiy agropromislovomu kompleksu in Ukraine", *Problem investitsino-inovatsionogo rozvitku*, vol. 1, pp. 65—76.
3. Volchik, V.V. (2012), "An evolutionary approach to the analysis of institutional change", *Terra economicus*, vol. 4, pp. 62—69.
4. Zabolotko, A.A. (2013), "The strategy of innovative development", *Voprosy regulirovanya ekonomiky*, vol. 2, pp. 87—93.
5. Dementiev, V.V. and Nureev, R.M. (2011), *Institutsionalni problemy effektivnoho gosudarstva [Institutional problems of effective state]*, DonNTU, Donetsk, Ukraine.
6. Sabluk, P.T. Shpikuliak, O.G. and Kurilo, L.I. (2010), *Innovatsiina diialnist v agrarnii sferi: institutsionalni aspekt [Innovation activities in the agricultural sector: institutional aspects]*, NNZ IAE, Kyiv, Ukraine.
7. Kostirko, I. and Timofiiv, S. (2014), "Perfection of institutional infrastructure and his estimation: theoretical aspect", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 81—86.
8. Maevskii, V. (2003), "About interrelation of evolutionary theory and orthodoxy (conceptual analysis)", *Voprosy ekonomiky*, vol. 11, pp. 4—14.
9. Makarov, V. (1997), "Application of the method of evolutionary economics", *Voprosy ekonomiky*, vol. 3, pp. 18—26.
10. Malik, M.U. Shpikyliak, O.G. and Lyzan, O.Y. (2013), "Instituti th institutsii have rozvitku integratsiynih protsesiv in agrarniy sferi", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 86—92.
11. Nelson, R. R. and Winter, S. G. (2002), *Evolutionay teoriy ekonomicheskikh izmenenii [An evolutionary theory of economic change]*, Delo, Moscow, Russia.
12. Polterovitch, V. (1999), "Institutional traps and economic reforms", *Economika i matematicheskii metody*, vol. 2, pp. 3—20.
13. Fedulova, L. (2013), "Innovative development: the evolution of attitudes and awareness of the problems of modern", *Ekonomichna teoria*, vol. 2, pp. 28—45.
14. Shybravska, O.B. and Prokopenko, K.O. (2013), "Prospects for the modernization of the agricultural sector of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 8, pp. 64—76.
15. Shumpeter, J. (1992), *Teoria ekonomicheskoho razvitia [Theory of economic development]*, Progres, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2015 р.